

UN VETERAN AL GRAFICII MILITANTE: VALERIU MAXIMILIAN

de ANCA POPP-SÂNDULESCU

Un studiu asupra graficii brașovene de la începutul secolului XX, sub diversele ei forme, este o lucrare destul de greu de dus la bun sfârșit și de nesigură în rezultatele ei. Nimeni nu a dat atunci importanța cuvenită unor publicații în care artiști de renume ulterior colaborau cu regularitate. Dar întâmplarea are de multe ori rolul ei pozitiv și poate pune pe urmele unei opere ce dezvăluie preocupări pe care nu le-ai fi bănuțit din partea unor artiști cărora vremea le-a circumscris creația sau mai bine zis activitatea.

Cercetînd revista humoristică „Ghimpele” cu intenția de a ne documenta asupra graficii brașovene de început de secol, am constatat că întreaga publicație a anului 1919 (ca și următorii, pînă în 1924 cînd revista se mută din Brașov) este ilustrată de Valeriu Maximilian. Cunoscut ca unul din cei mai mari reprezentanți brașoveni ai acuarelilor din perioada de care am amintit, V. Maximilian apare prin această publicație ca unul dintre graficienii apreciați al cărui condei ascuțit nu a lăsat să-i scape nici un eveniment politic.

Dacă arta plastică brașoveană poate înscrice în palmaresul ei nume ca Elena Popea cu robustețea ei rafinată sau ca Hans Eder cu expresionismul său cultivat sau abstracționismul liric muzical al lui Mattis Teutsch nu trebuie să uităm că a existat și un Valeriu Maximilian a cărui acuarelă optimistă a animat viața culturală a orașului într-o anume perioadă. Fire modestă, V. Maximilian a fost totuși cunoscut de contemporanii săi în diverse ipostaze: profesor de desen, pictor îndrăgostit de natură, grafician însuflețit de evenimentele zilei sau compozitor de coruri. În cîteva albume, carnete și schițe rămase de la artist, azi în posesia muzeului de artă, se relevă preocupările sale pentru literatură și muzică, în afară de cele pentru desen; încercări de poezii, epigrame, o tragedie în 5 acte „Regina Carpaților”.

precum și compoziții muzicale : „O noapte în Carpați“, „Marș carpatin“, „Doina munților“, compoziții pentru vioară și pian, pentru orchestră, cu care Maximilian îmbogățește repertoriul serbărilor școlare.

V. Maximilian rămâne pentru brașoveni pictorul mișcării luminii, al culorilor care vibrează, al freamătului aerului, al sclipirii soarelui. Este pictorul „Poienii“ și al „Stejarîșului“ în toate anotimpurile anului (mai ales toamna), în care simțim mirosul reavăn al pământului după ploaie sau atmosfera înăbușitoare dinaintea ei.

Dar a-l considera pe V. Maximilian numai un acuarelist, ar însemna să-i restrângem opera și personalitatea artistică. Și dacă acuarelele sale mărturisesc o percepere lirică a realității, sensibilitate în vibrația transparentă a culorilor, grafica sa militantă, demonstrează o puternică ancorare în contemporaneitate și un condei bine ascuțit.

Grafica, permanent factor de sprijin al ideilor înaintate, genul de artă ancorat puternic în actualitate și cu o deosebită putere combativă, este practică de V. Maximilian cu același fin simț de observație care-i caracterizează și acuarela. Desenul simplificat, cu linii puternice, uneori cu caracter de caricatură pentru a fi mai expresiv și a scoate în evidență sensul demascator al subiectului, caracterizează desenele și lucrările artiștilor de la începutul secolului nostru. Alături de marii noștri creatori: I. Iser, Fr. Sirato, A. Murnu, ce susțineau grafic presa bucureșteană, Valeriu Maximilian încearcă — reușind de cele mai multe ori — un echivalent în presa provincială respectiv în cea brașoveană.

Caricatura ca și desenul humoristic nu au fost considerate niciodată ca gen de artă minoră. Cine nu-și amintește de admirabilele șarje din albumul lui Leonardo Da Vinci, acelea din „Dansul macabru“ al lui H. Holbein sau de schițele lui Goya ? Caricatura s-a născut odată cu primele manifestări ale artei, constituită ca o artă intelectuală care cere pe lângă talent nativ și o fină observație și cugetare, de care adesea pictorul se poate lipsi.

Prin mijloacele ei specifice, grafica a reflectat viața în multilateralitatea fenomenelor și aspectelor sale, exercitând la rindul ei o influență activă asupra dezvoltării ideilor progresiste. În arta noastră plastică, grafica are o îndelungată tradiție progresistă și revoluționară. Tradițiile militante ale graficii românești se desprind din lucrările artiștilor revoluționari de la 1848. Operele lui Negulici, Rosenthal, Lecca, au fost expresiile opiniilor de masă care afirmău forțele progresului și combăteau ceea ce era retrograd, frînând dezvoltarea societății.

Trebuie să recunoaștem că genurile mai arhaice din prima jumătate a secolului al XIX-lea n-au produs nici artiști mari, nici opere semnificative, dar ele au pregătit o opinie publică, au precizat noțiunea de artist, i-au fixat locul în ierarhia ocupațiilor utile. Este scena pe care o va găsi și pe care va evolua Th. Aman; prin el desenul și gravura ajung ramuri ale artelor plastice la fel de stimate ca pictura și sculptura, vor fi propuse în expoziții și vor intra în colecțiile particulare și publice.

Apariția primelor cercuri muncitorești și a primelor revoluții muncitorești la sfârșitul secolului trecut, răspîndirea ideilor marxiste, creșterea conștiinței de clasă a proletariatului, au dat graficii un caracter militant mai hotărît și o orientare ideologică mai clară. Anii primului război mondial, calamitățile măcelului provocat de dorințele de jaf și cotropire ale burgheziei și moșierimii, au constituit prilej de manifestare a protestului de către artiști care au arătat în desene vibrante și de mare intensitate emoțională, sărăcia și înapoierea economică, mizeria și foametea, lipsa de drepturi politice și economice în care erau ținute masele muncitoare. Este perioada (1900—1920) în care au apărut peste 2000 de periodice de tot felul, fenomen caracteristic dezvoltării presei regimului burghezo-moșieresc. Tot acum apare caricatura ca un mijloc de critică făcută cu scop educativ și moralizator, ca un mijloc de a identifica tarele sociale, uneori cu spirit și finețe, alteori cu amărăciune și sarcasm.

La noi primele manifestări de satiră în arta plastică pot fi semnalate în a doua jumătate a secolului XVII în frescele bisericesti care tratează tema „Judecății de apoi”. Aici se întrezăresc unele secene de protest cu privire la orînduirea socială a vremii, exprimată de multe ori într-un limbaj foarte apropiat de sublinierea caricaturală. Odată cu procesul de laicizare al artelor plastice au început să apară în primele decenii ale secolului XIX și unele desene satirice privitoare la evenimentele din viața politică sau culturală a țării.

Despre o caricatură politică, puternic răspîndită în toate straturile populației nu se poate vorbi pînă în momentul apariției presei umoristice al cărei caracter este înainte de toate politic, combativ. Printre cele mai vechi periodice humoristice se numără și „Ghimpele” (alături de „Spîriduş” sau „Nichipercea”).

Prin V. Maximilian și respectiv prin grafica sa, „Ghimpele” va reprezenta pentru brașoveni sinonimul revistei „Furnica” din București. Aceasta este tribuna de pe care V. Maximilian va îmbina în creațiile sale grafice cele două coordonate social-politice, plecînd de la ideea interferen-

ței celor două fenomene : politic și cultural, pentru a ținti mai exact și mai profund în evenimentele zilei.

Considerînd realitatea ca pe o sursă de informare și mesaj, artistul considerîndu-se un receptor al acestora, V. Maximilian va pune pe prim plan tocmai exactitatea informațiilor, desfășurînd o activitate bogată în cadrul revistei „Ghimpele“. Necesitatea de reînnoire, de a găsi în fiecare zi una sau mai multe idei asupra evenimentului contemporan care-i cere desenatorului un efort cerebral excesiv, străbate fiecare număr al publicației.

Vara anului 1919 pare a fi data nașterii revistei, primul număr purtînd data de 11 august, apărînd pînă în 1924, dar cu foarte mari întreruperi. Redactată la Brașov de către Moș Sfadă, sub numele său adevărat M. G. Sămărineanu, „revista de umor și satiră pentru toți și pentru toate, Ghimpele“ creează în jurul evenimentelor din 1919 o atmosferă care prin veridicitatea și comicul ei își va cîștiga tot mai mulți adepți. Este perioada în care în București activa demult revista cu caracter monden protestatar a lui G. Ranetti și N. Țăranu „Furnica“ și în care ca și în „Ghimpele“ pamfletul în vorbe și în imagini se întindea pe un teren foarte vast, de la satira antidinastică pînă la calamburul țintind alcovul personajelor zilei. Se realizează astfel o unitate de spirit între colaboratorii „Furnicii“ (Ary Murnu, F. Șirato, I. Iser) și cei ai revistei „Ghimpele“ (V. Maximilian, Varadi), unitate ce a lăsat istoriei adevărate documente ale căror imagini ne ajută să reconstituim o anume perioadă istorică.

Atent la contemporanii săi, ridiculizîndu-i sau stigmatizîndu-i în cîteva trăsături de creion, V. Maximilian nu face numai o satiră morală și socială, ci, opera sa, reflectînd timpul său, furnizează istoriei autentice documente. În desenele politice Maximilian a creat imagini concise ce se citește de la prima privire și care transmit întreg conținutul de idei, imagini care, consultîndu-le, putem remarca faptul că V. Maximilian nu era de parte de adevărul pe care Henri Avelot îl susținea: „un bun desenator de presă trebuie să posede aceleași calități ca și un jurnalist: curiozitate, un gust extrem pentru viața contemporană. El trebuie să se exprime rapid, căci adesea nu are decît un timp limitat. Să aibă o excelentă memorie vizuală pentru a înlocui cu ea insuficiența elementelor strînse pe piață. Desenul său trebuie să fie bine reproductibil, de o execuție clară, netă și expresivă pentru a fi înțeles de toți cititorii și totuși nu banală“.

Desenul politic poate fi considerat ca o armă cu două tăișuri, pe de o parte sesizînd defectele instituțiilor, iar pe de altă parte căutînd să le combată. Desenatorul politic este prin definiție combativ. Lui îi este permis,

deci, de a exprima liber indignarea sa, furia, de a fi violent sau agresiv ; și interesul unei caricaturi politice este determinat tocmai de calitatea desenului, de spiritul legendei, de valoarea comică sau ingeniozitatea ideii exprimate. Or, pentru a înțelege mai bine desenul satiric al lui V. Maximilian, trebuie să ne gândim la situația social-politică a României din vremea aceea.

Tabloul vieții politice din România de la începutul secolului XX continuă să fie dominat de o instabilitate guvernamentală marcată atât în viața socială cât și în cea culturală. Un domeniu puternic combătut în desenele sale, este cel referitor la politica internă, demascând descompunerea morală și politică a partidelor istorice din România. Alternând la guvern ele aveau față de dezvoltarea economiei țării o atitudine asemănătoare iar politica de așa-zisă încurajare a industriei prin diferite avantaje acordate întreprinderilor din România nu înseamna de fapt o politică de dezvoltare a industriei naționale, ci susținerea pe linie de stat a intereselor de clasă ale burgheziei și moșierimii și ale companiilor străine. Sint demascate toate eschibițiile și jongleriile celor două partide așa-zise istorice, pentru a se menține sau a ajunge la putere, ca și mascarada luptelor politice în care-și dau mâna de îndată ce este vorba de a se înfrupta din bunurile agonisite de popor („Șeful Partidului național“ — 1 septembrie 1919, „E vacant guvernul României“ — 29 septembrie 1919, „Un nou guvern“ — 6 octombrie 1919, „Guverne militarizate“ — 13 octombrie 1919).

Este înfierată politica de parvenire a liberalilor care urmăresc numai interesul lor profitînd de eroismul ostașului român, corupția în alegeri ca și politica dinastiei regale a lui Carol („Ghimpele“ — nr. 14, p. 4—5, nr. 10, p. 5). Claritate, precizie, concizie, sînt calitățile cu care el lucrează operativ oprindu-se asupra esențialului alegînd numai un minim de elemente în stare să sugereze cadrul în care se desfășoară scena.

Menajeria de politicieni, lacomi, vicleni, fricoși, reacționari, constituie și ea un punct de plecare pentru desenele artistului („Brătianu înainte de alegeri“, „După alegeri“ — 17 noiembrie 1919, „Maniu trecînd Predealul“ — 17 noiembrie 1919). Pe lîngă spiritul viu și participant necesar observațiilor, artistul arată și generozitate — trăsătură specifică temperamentului său — dăruind lucrului o mare ușurință interpretativă. Cu aceleași mijloace graficianul atacă imperialismul economic care subordonează libertatea țărilor și le dictează politica (Copertile nr. 2, 3, 1919, „Conferința păcii“ — noiembrie 1919) ca și caracterul imperialist al războiului mondial („Ocrotirea statelor mici“, „Concertul european“ — 1914—1918, decembrie 1919. „Umbra coifului german“ 1914—1918).

Alături de aceste desene cu trimitere directă și exactă la evenimen-tele zilei, V. Maximilian susținind din punct de vedere grafic întreaga pu-blicație a anului 1919, realizează și caricaturi de moravuri („Idilă cu evo-cări“ — 8 septembrie) sau desene satirice la adresa educației tineretului („Pietre pentru templul meu“ — 25 august). Aici artistul acordă o mai mare atenție decorului care se schimbă mereu: când interioare bogat mobilate, când muntele când plaja. Pentru reprezentarea ei acordă o mai mare atenție cadrului, vestimentelor, introducându-ne prin aceasta în atmosfera epocii și în mentalitatea personajelor.

Începînd din 1922 revista „Ghimpele“ apare la Oradea păstrîndu-și însă colectivul de redacție; V. Maximilian va avea acum o contribuție mult mai restrînsă, realizînd numai frontispiciile, abia în 1924, anul dispariției revistei, îl regăsim pe artist sub denumirea de caricaturist realizînd alături de frontispicii și caricatura zilei.

Se poate afirma deci că anul 1919 este anul în care V. Maximilian dă la iveală prin desenele sale, înrădăcinarea sa în epoca trăită. Observăm că ceea ce-l preocupă nu este forma, ori stofa hainei, lanțul ceasornicului sau acul de cravată, ci chipul, trăsăturile feței, desenele sale caracterizîndu-se astfel printr-o puternică actualitate și combativitate. Putem vorbi în sensul acesta de o grafică militantă la V. Maximilian, artistul luptînd prin caricatura sa pentru cucerirea unui ideal.

În desenele sale humoristice, V. Maximilian nu recurge niciodată la exacerbare, mai degrabă la o accentuare voită, inteligentă, păstrîndu-se to-tuși în limitele realului, personajele sale devenînd imediat recunoșcibile. Desenele sale relevă prin humorul și vigoarea lor o mare însușire de a șarja, de a stiliza și de a cristaliza într-o linie, două, tot comicul ori grotescul unui tip sau al unei situații. Se păstrează în albumele sale de schițe din pa-trimoniul muzeului de artă pagini întregi cu caricaturile personajelor ce constituiau clientela zilnică a localurilor.

Desigur că simbolul, frecvent în grafică și mai ales în cea militantă, apare și la V. Maximilian, manifestat prin personajul tipic, care revine ca o semnalizare, pentru a îndrepta ori a menține atenția privitorului într-o atmosferă combativă, alături fiind însă integrat, cu un rol bine definit, în subiectul imaginii. Ne referim la apariția frecventă în grafica sa a caricatu-rilor lui Wilson, a Kaiserului sau a coifului german).

După 29 de ani de la dispariția artistului, analizîndu-i mai bine crea-ția, constatăm că V. Maximilian a fost pentru perioada în care a activat o personalitate bine cunoscută, mai ales de locuitorii Brașovului și solicitată în diverse domenii. O personalitate artistică cu un amestec rar de analiză,

de ironie, de vis, de scepticism și veselie exuberantă. V. Maximilian a lăsat istoriei adevărate documente și imaginile sale ne ajută să reconstituim o perioadă istorică. El a creat o adevărată frescă socială de mică întindere dar plină de sevă, a unei epoci de asuprire socială, jaf și împilare.

Pasiunea de desenator a lui V. Maximilian este sinceră și veche și dacă ea s-a menținut toată viața e pentru că artistul a dat desenului o mare atenție și l-a practicat cu o seriozitate și o rîvnă exemplară.

Prin grafica sa V. Maximilian interpretează, disecă și dezbate problemele cele mai acute ale vremii, de pe poziții realiste. Limbajul pe care-l folosește este simbolizarea expresivă, imaginea sintetică, directă, clară, sugestivă care invită cititorul sau omul grăbit de pe stradă să participe la o acțiune, să cunoască, să ia atitudine, în ultimă instanță să fie contemporan.

Astfel linia închisă sau dimpotrivă, mai destinsă și mai fluctuantă creează forme și sugerează planuri în funcție de ideea și sentimentul artistului, de conținutul pe care vrea să-l exprime, potențîndu-l. Imaginile sale au și un plăcut aspect decorativ, o cuprindere sintetică, simplificată, subtilă, din care nu lipsesc ritmul, reliefarea omului și sugerarea mediului.

Grafica sa este prin excelență compozițională, imaginea construită și compusă cu accentele de lirism proprii temperamentului său. Caricaturile sale cu caracter satirico-social, ce reflectă lupta dîră împotriva tarelor regimului monarhist constituie, sau mai bine zis au constituit pentru perioada aceea, un mic aport la transformarea morală a omului.

Privindu-i opera, constatăm că aceasta își desfășoară în fața noastră ca un evantai, multiplele domenii în care a activat artistul. Nimic nu l-a obosit, nimic nu a considerat înjositor pentru condeiul său.

BIBLIOGRAFIE

Lenin

- „Despre cultură și artă“
Trad. din limba rusă
Editura de stat pentru literatură politică București
1957

Avelot, Henri

- „Traité pratique de la caricature et du dessin humoristique“
Paris: Henri Lavrens 1932

Opreșcu, George

- „Grafica românească în sec. XIX“ vol. II
Fundatia regală pentru literatură și artă 1942-1945
- Anuarele liceului de băieți nr. 1 (fost Andrei Șaguna). Numerele LX, LXI, LXIX, LXXII, menționează expozițiile personale și alte manifestări culturale ale artistului.

- M.J.** — „Două expoziții — Valeriu Maximilian și soții Cabadaieș”
Brașovul literar și artistic an III nr. 19-20/1934.
- Vasile, Babole** — „Un pictor solar — Valeriu Maximilian” Astra —
Brașov nr. 4/1966
- Drăgănuș, Ovidiu** — „Valeriu Maximilian și Tamaș Imre, date inedite
despre viața și opera lor”, la sesiunea de comu-
nări științifice a muzeelor de artă din 2-4 iunie 1966.
- Emil Micu** — „Cărturari brașoveni”
Ilie Moruș Ghid bibliografic — Date biografice și bibliografi-
Pavel Pinder ce — p. 137
Gh. Topan
Petre Istrate

V. MAXIMILIAN ALS KARIKATURIST UND KÄMPFERISCHER GRAPHIKER

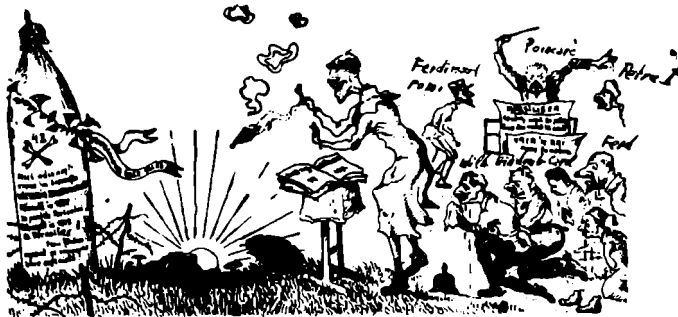
(ZUSAMMENFASSUNG)

In dieser Arbeit untersucht die Verfasserin eine bisher wenig bekannte Seite des Kronstädter Künstlers Valeriu Maximilian, und zwar seine Tätigkeit als Karikaturist und kämpferischer Graphiker.

In Braşov (Kronstadt) erschien 1919 — 1924 eine humoristische Zeitschrift „Ghimpele“ (Der Stachel), die eine ähnliche Ausrichtung wie die in Bukarest erscheinende Zeitschrift „Furnica“ (Die Ameise) hatte. Durch sein Talent sowie durch seine scharfe Beobachtungsgabe gelingt es V. Maximilian für diese Zeitschrift „Ghimpele“ die Ereignisse des Krieges und der Nachkriegszeit künstlerisch zu gestalten.

Durch seine Graphik schliesst sich V. Maximilian denjenigen Künstlern an, die sich bemühten, durch ihre Tätigkeit an der Umgestaltung der moralischen Atmosphäre des Menschen seiner Zeit mitzuwirken.

Die Verfasserin untersucht und schätzt die Verdienste von V. Maximilian um die Lokalpresse ein. Sie stellt aber auch fest, dass er sich nicht zur Vollkommenheit des graphischen Ausdrucks erheben konnte wie andere seiner grossen Zeitgenossen, z. B. Iser, Sirato, A. Murnu. Trotzdem hatte die Graphik von V. Maximilian eine verdienstvolle Rolle als künstlerische Widerspiegelung der Zeitereignisse.

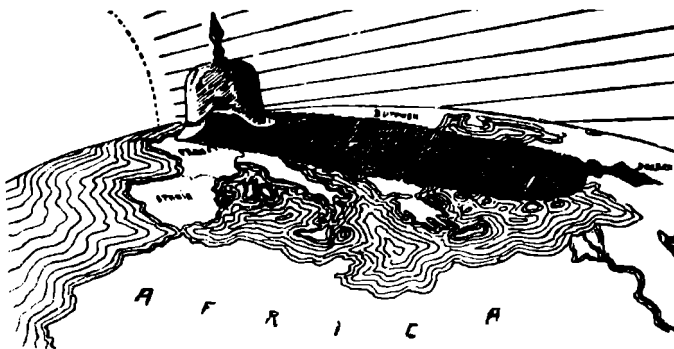
Prohodul Germaniei în 1918-1919 făcut de Wilson

„Prohodul Germaniei în 1918-1919 făcut de Wilson“, „Ghimpele“ nr. 11 din 20-X-1919.

Visul lui Wilhelm la Doorn

„Visul lui Wilhelm... la Doorn...“
(În caietul de schițe proprietatea muzeului de artă)

Umbra coifului german 1914-1918

„Umbra coifului german 1914-1918“
(În caietul de schițe proprietatea muzeului de artă)

Maniu
urcând treptele puterii

„Maniu urcând la putere“
Ghimpele nr. 9 — august 1919

„Pajura austro-ungară în Carpați“
(În caietul de schițe proprietatea muzeului de artă)

Capete de expresie
(În caietul de schițe proprietatea muzeului de artă)